Minisłowniczek gwary Regionu Kozła

GODOMY PO NASZYMU

Tytuł: Minisłowniczek gwary Regionu Kozła GODOMY PO NASZYMU
Wydawca: Stowarzyszenie Lokalna Grupa Działania Regionu Kozła
ul. Rynek 16 66-120 Kargowa www.lgdrk.pl
Tekst i opracowanie: Magdalena Rożek
Projekt i skład: GreenDruk.pl
Rok wydania: 2025
ISBN: 978-83-965058-8-0

Słowniczek gwarowy powstał w ramach realizacji projektu pn. Nasze tradycje - Region Kozła "na językach" dofinansowanego ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Edukacji w ramach programu „Nasze tradycje”

Wstęp

Każdy region ma swój własny język – pełen barwnych słów, powiedzonek i zwrotów, które mówią o jego historii, tradycjach i mieszkańcach. Tak właśnie jest w Regionie Kozła, gdzie od pokoleń żyje bogata gwara lokalna – sposób mówienia, który wyrósł z codziennego życia ludzi, ich pracy, obyczajów i poczucia humoru.

Ten ilustrowany słowniczek powstał po to, aby dzieci i młodzież mogły poznać i polubić mowę swoich dziadków i pradziadków. Znajdziecie tu słowa, które kiedyś rozbrzmiewały na podwórkach, w domach, na jarmarkach i przy wspólnych spotkaniach. Niektóre brzmią zabawnie, inne zaskakują znaczeniem – wszystkie jednak niosą ze sobą cząstkę naszego dziedzictwa. I choć są coraz mniej używane w mowie codziennej, to nie zanikły i wybrzmiewają jeszcze w nazwach tradycyjnych potraw, opisach zachowania czy przedmiotów, które codziennie wykorzystuje się w domu.

Zachęcamy, byście czytając, uczyli się, jak piękny i różnorodny potrafi być język. Znajdziecie tu wyrazy i zwroty z każdej części naszej małej ojczyzny: od Przyprostyni i Chobienic leżących po stronie Wielkopolski, po Nowe Kramsko i Podmokle Małe znajdujące się po stronie lubuskiej Regionu Kozła! Może odkryjecie słowa, które używacie nieświadomie? A może stworzycie nowe historie, wykorzystując gwarowe wyrażenia? Niech dodatkową zachętą będą kolorowe ilustracje autorstwa uczniów ze szkół podstawowych naszego regionu, którzy wzięli udział w konkursie plastycznym pod hasłem „Zmalujmy gwarę, czyli Region Kozła na językach!”

Osoby

bamber – chłop, rolnik, zwłaszcza bogaty
bauer – gospodarz
brachol – brat
busia – babcia
dziadzia – dziadek
golarz – fryzjer
gzub – dziecko, malec
heksa – złośliwa kobieta, zołza
kibol – kibic
listowy – listonosz
rojber – nicpoń, łobuz
siora – siostra
starka – babcia
starzyk – dziadek
szczun – chłopak
wiara – ludzie

GOLARZ

DROBKA
RYCZKA

Rzeczy użytkowe

angielka – piecyk węglowy
bachyrek – garnuszek
bejmy – pieniądze
blycki – klucz do rur
bolka – piłka
bryle – okulary
chochla – łyżka wazowa
deczka – kocyk
dekiel – przykrywka
denfer – kociołek
drobka – drabina
dynks – rzecz, której nazwy mówiący nie zna
dźwiertka – drzwiczki
flaszka – butelka
gornek – garnek
grajotko – instrument muzyczny
graty – rupiecie
haczka – motyka
heklówka – szydełko
hopka – piłka
kapołka – serwetka
humbeja – huśtawka
kanka – bańka, dzbanek
kasta – skrzynia
klunkry – graty, rupiecie
koło – rower
kwyrlejka, kwyrla – mątewka
laczki – kapcie
lola – kij, laska
nopka – miseczka
patynki – kapcie
plećka – filiżanka
pluńder – licha tkanina
przeglądko – lustro
ryćka – krzesełko, taborecik
sipa – łopata
szpryca – strzykawka
śrubociąg – korkociąg, śrubokręt
tosia – torba
tygielek – garnek z uchwytem
tytka – papierowa torebka
wajcha – zwrotnica, dźwignia
wąborek, wymborek – wiadro
wihajster – coś nieokreślonego
żgok, żgak – kolec

Obrzędy, zwyczaje, tradycje

cymper – zwyczaj kończący karnawał, barwny korowód przebierańców
podkoziołek – tradycyjna, ludowa zabawa karnawałowa, która odbywa się w ostatni wtorek karnawału, tuż przed środą popielcową
pulter – tradycja przedślubna, która polega na głośnym tłuczeniu szkła i porcelany pod domem rodzinnym panny młodej w celu przyniesienia szczęścia przyszłym małżonkom
siwki - wielkanocny pochód przebierańców, który odbywa się najczęściej w poniedziałek wielkanocny

Kulinaria

ajntopf – potrawa jednogarnkowa, gęsta zupa
chabas – mięso
chaps – kęs
fafoły – męty
futer – pożywienie
galart, galat – galareta z mięsa
gnot – kość
gryski – bułki
gzik/gzika – twarożek
kaszok – kaszanka
kicha – kiełbasa
klapśtula – kanapka
klymki – twarde cukierki
kołocz – placek
leberka – wątrobianka
luńt – kawałek kiełbasy
makocz – makowiec
młodzie – drożdże
niebecz - zupa regionalna z kiszonej kapusty
nudle – makaron
ostrugać pyry - obrać ziemniaki
parzybroda – zupa z kapusty
plyndze, plince – placki ziemniaczane
pyry z gzikiem – ziemniaki gotowane w mundurkach z twarożkiem
pyzy/kluski z lumpa – pyzy/kluski drożdżowe na parze
repeta – gęsta zupa będąca jednodaniowym obiadem
rumpuć – gęsta zupa jarzynowa
skibka – kromka chleba
skopowina – baranina
szagówki – kopytka, kluski
szneka z glancem – drożdżówka z lukrem
sznytka/śnytka – pajda chleba
wek – słój do zapraw
zylca – galareta
zymlelka - bułczanka

Z pola, z łąki i lasu

angryst – agrest
chabazie – rośliny
chęchy – zarośla, krzaki, miejsce zaniedbane
glizda – gąsienica
glubka, blubka – śliwka
gryczpan – bukszpan
hyćka – czarny bez
jabzo – jabłko
kalawa – staw (w Podmoklach)
korbol – dynia
kosmatki – agrest
łynty – łodygi
pyry – ziemniaki
redyska – rzodkiewka
szabel, szabelek – fasolka szparagowa
sznytloch – szczypiorek
świętojunki, świętojanki – porzeczki
tomaty – pomidory
żgok – kolec

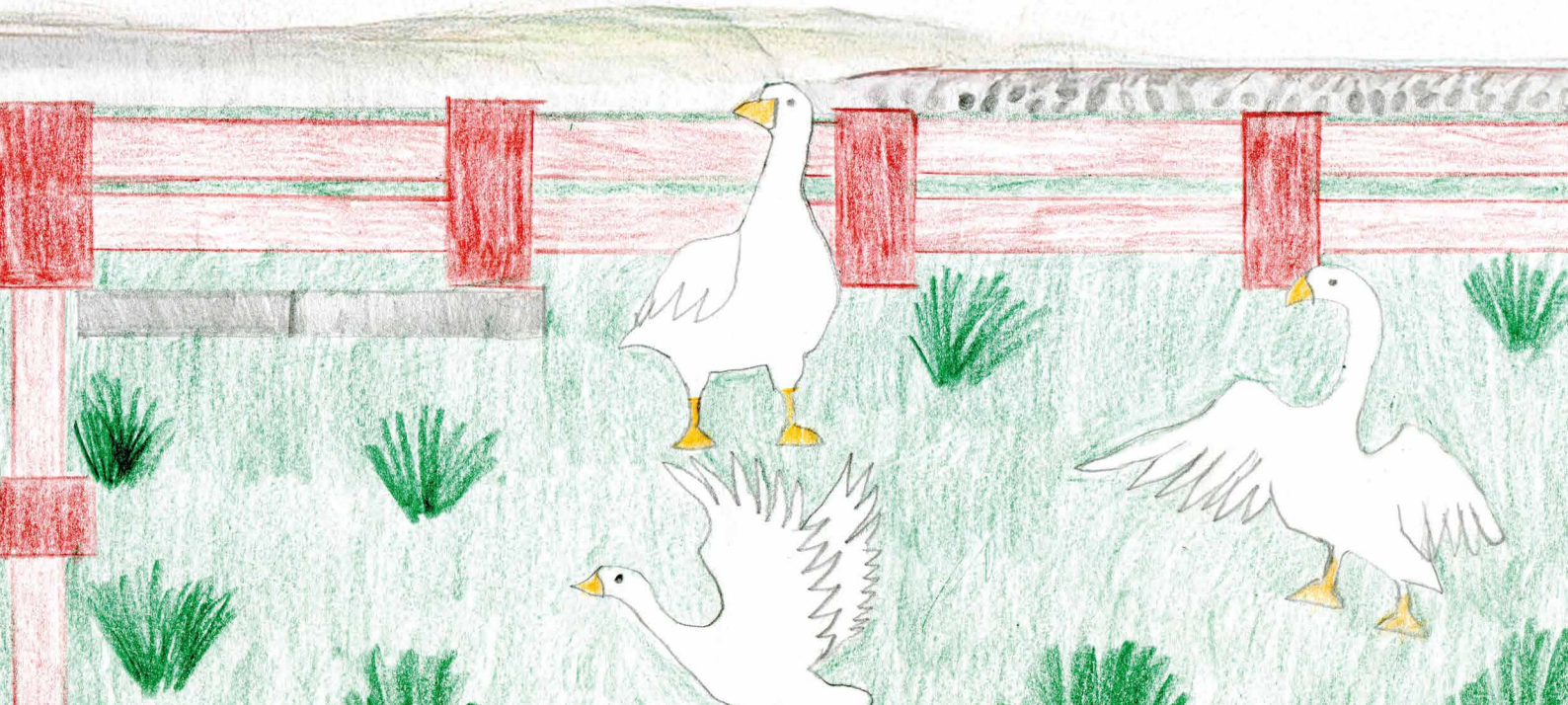

Pogoda

cug – przeciąg, podmuch
gara, garówa – upał
husia – gwałtowny deszcz z wichurą
klara – słońce

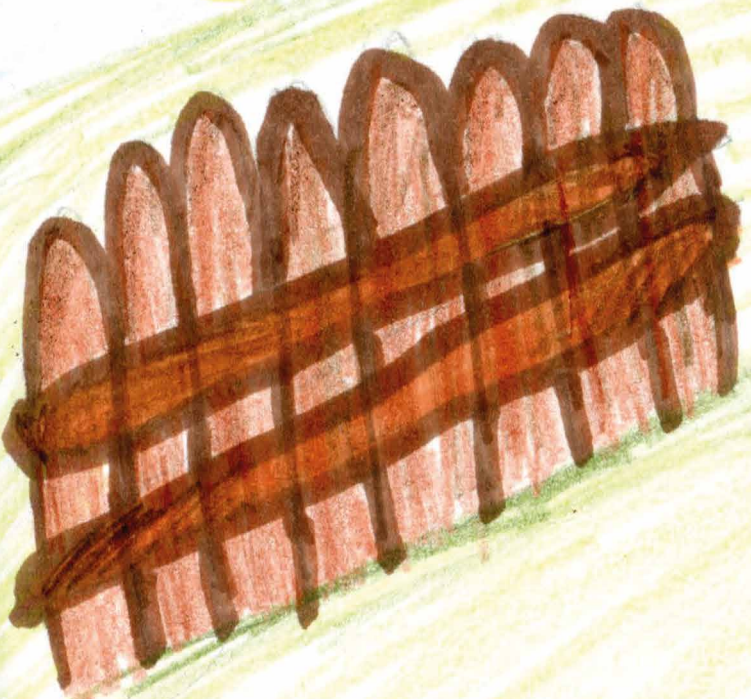

Zwierzęta

cycha – ryba
cyga – koza
hazaj – zając
kejter – pies, kundel
kociamber – kot
nyga – komar
skop – baran

Ubrania

ancug – garnitur
badejki – kąpielówki
beretka – beret
glazejki, glajzejki – rękawiczki
jaczka – marynarka
jupka – kurtka
kiejda – kieszeń
lumpy/ lompy – ubrania, ciuchy
łoblec się – ubrać się
mantel – płaszcz
papcie, patynki, laczki – kapcie
portki - spodnie
spódnik – spódnica
trzewiki – buty
wypindraczyć się – wystroić się

Czynności

babrać się – robić coś długo
bachać się – kąpać się
brynczeć – narzekać, marudzić
chapać – ciężko pracować
chichrać się – śmiać się
churchlać – kaszleć
dudlać – płakać
fyrać – uciekać
gańcać – chodzić po wsi
gichnąć – nalać
gilgać – łaskotać
głabać – kraść, brać
grulać – gnieść
grygolić – bazgrolić
hajtnąć się – ożenić się
heklować – szydełkować
kwynkać – marudzić
lajsnąć – kupić sobie coś
lofrować – włóczyć się bez celu
narychtować – przygotować, naprawić
naśtelować – przygotować
omurzyć się – pobrudzić się
ośrupać – ogolić
pouchraniać – posprzątać
rylać się – chwiać się
stryknąć się, tryknąć się – zderzyć się
szparować – oszczędzać
sztrykować/śtrykować – robić na drutach
śrupać – chrupać, głośno gryźć
świgać – rzucać
toštać – nieść
turać się – robić szybciej
ugarlić – udusić
uhajtnąć – uciąć
utonkać się – umoczyć się
uwijać się – spieszyć się
wećpić – wrzucić
wetkać – ubrać, wcisnąć
wyćpić – wyrzucić
zakluczyć, zatusnąć – zamknąć na klucz
znorać się, unorać się – ubrudzić się

Pomieszczenia

alkiż – pokój za kuchnią
antrejka – przedpokój, weranda
eka – narożnik, kąt, banda
góra – strych
izba – pokój
lauba – altana
siń – korytarz
sklep – piwnica
skład, spółdzielnia – sklep
ustymp – ubikacja
winkiel – narożnik

Jaki jestem?

akuratny – porządny, dokładny
brynkot – maruda
ćwok – oferma
ejber – łobuz
fifny – zgrabny, szykowny
fleja – flejtuch
frechowny – bezczelny
gamuła – gamoń
gideja – wysoka, chuda kobieta
gilejza, gelejza – niezdara
istny – ten właśnie
miągwa – beksa, osoba płaczliwa
mrzygłód – niejadek, ktoś wychudzony
nicpoty – niegrzeczny
nieusłuchany – niegrzeczny
puteractwo – niedbalstwo
szałaput – lekkomyślny
szplin – postrzeleniec, wariat
szuszwol – brudas, ktoś nieporządny
zyzol – zezowaty

hyčkou
Klamot

I tak godomy po naszymu

abo – albo
ajnfach – łatwo
babok – gil w nosie
baka – policzek
bana – pociąg
bażej – bardziej
cięgiem – ciągle
dali! – pospiesz się!
drek – śmieci
durch – całkiem
dzibko, zdziebko – trochę
fefry – strach
fest – dobry, udany
fizymatenty – problemy
ganc – zupełnie, całkiem
gira – noga
glanc – połysk
gnyk – kark
hale – tak
ino – tylko
kalafa – twarz
kalisko – staw
klamot - coś dużego
klejdry – plotki
latoś – tego roku
łostonie/łostanie – zostanie
łostow!/łostaw! – zostaw!
najprzód – najpierw
ni ma – nie ma
orymus – upomnienie, uwaga
poruta – wstyd
rychło – wcześnie
rychtyk – akurat, dokładnie
sa – tu
szajba – bzik, obłęd
sznupa/śnupa – twarz
szwung – pęd, ciąg
tysz – też
wuchta – wielka ilość

Autorzy ilustracji:

Antoni Maciejewski - Szkoła Podstawowa w Zbąszyniu
Bartosz Gról - Szkoła Podstawowa w Podmoklach Małych
Filip Olech – Szkoła Podstawowa w Tuchorzy
Filip Otczyk – Szkoła Podstawowa w Trzcielu
Julia Kramska – Zespół Szkolno-Przedszkolny w Przyprostyni
Julian Łukaszewski - Szkoła Podstawowa w Podmoklach Małych
Kacper Fabiś – Szkoła Podstawowa w Podmoklach Małych
Klara Kujawa – Zespół Edukacyjny w Brójcach
Krystyna Gołek - Zespół Szkolno-Przedszkolny w Kargowej
Marcelina Czarnecka – Szkoła Podstawowa w Kargowej
Mikołaj Basiński - Szkoła Podstawowa w Zbąszyniu
Mikołaj Przybylski - Szkoła Podstawowa w Zbąszyniu
Natan Szaferski - Szkoła Podstawowa w Zbąszyniu
Nikola Brychczyńska – Zespół Szkolno-Przedszkolny w Chrośnicy
Piątyszek Agata – Zespół Szkolno-Przedszkolny w Siedlcu
Tobiasz Umerski – Szkoła Podstawowa w Kopanicy
Weronika Śmierzchała – Szkoła Podstawowa w Zbąszyniu
Wiktoria Frącek - Szkoła Podstawowa w Podmoklach Małych

Słowniczek gwarowy powstał w ramach realizacji projektu pn. Nasze tradycje – Region Kozła „na językach”

Ministerstwo Edukacji Narodowej

Projekt dofinansowany ze środków budżetu państwa, przyznanych przez Ministra Edukacji w ramach programu „Nasze tradycje”

LOKALNA GRUPA DZIAŁANIA REGIONU KOZŁA

ISBN: 978-83-965058-8-0

9 788396 505880